

10. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΛΕΣΒΟΥ

(Πίν. 74 - 84)

Ὁγδοήκοντα δύο ἔτη μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ R. KOLDEWEY ἀνασκαφὴν εἰς Μέσα τῆς Λέσβου ἐγένετο κατὰ τὸ ἑφετινὸν φθινόπωρον ἡ συμπλήρωσις αὐτῆς διὰ τῆς ὁλοκληρωτικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ναοῦ (πίν. 74α).

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ BOUTAN (Archives des missions scientifiques 5, 1856, σ. 311-313) ὁ ναὸς ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ πλέον ἀξιόλογον μνημεῖον τῆς νήσου. Διὰ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ KOLDEWEY κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1885 καὶ Ἰανουάριον τοῦ 1887 ἀπεκαλύφθη οὗτος κατὰ μέγα μέρος καὶ ἐγένετο γνωστὸς διὰ τῆς ἐξαιρετικῆς δημοσιεύσεώς του (R. KOLDEWEY, Die antiken Baureste der Insel Lesbos, Berlin 1890, σ. 47-61, πίν. 18-26).

Μετὰ τὴν ἀνασκαφὴν τοῦ KOLDEWEY ὁ ναὸς ἐγκατελείφθη καὶ βαθμηδὸν ἐπεχώσθη ὑπὸ τῆς ἰλῦος καὶ τῆς σηπομένης φυτείας. Ὅτε ἀνέλαβον τὴν Περιφέρειαν, τὸ φθινόπωρον τοῦ 1965, διεκρίνοντο μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ μεσαιωνικοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ταξιάρχου, τὸ ὅποιον εἶχε κτισθῇ ἐπὶ τοῦ ναοῦ, καὶ ταῦτα ἐντὸς τῶν καλάμων καὶ τῶν λοιπῶν ὕδροχαρῶν φυτῶν.

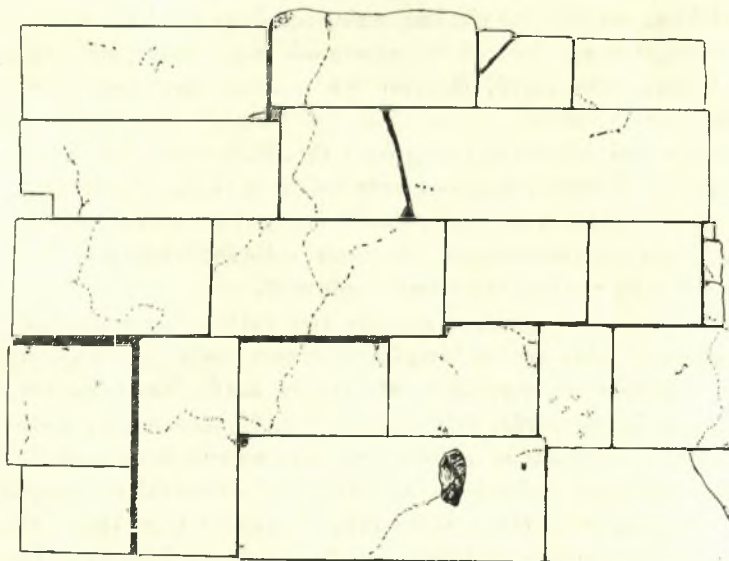
Εἰς δύο περιόδους, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1966 καὶ 1967, ἐκαθαρίσθη, δαπάναις τῆς Γενικῆς Διευθύνσεως Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, ὁλόκληρος ὁ ὑπὸ τοῦ KOLDEWEY ἀνεσκαμμένος χώρος, σαφῶς ὀριζόμενος ἀπὸ ΝΑ. διὰ δηλουμένου ἐν τῷ πίνακι 19 τοῦ μνημονευθέντος ἔργου του καὶ διατηρηθέντος μέχρι τοῦ 1967 μανδροτοίχου (Feldmauer). Κατὰ τὸν καθαρισμὸν αὐτὸν εὐρέθησαν πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ τεμάχια τοῦ ναοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς, τὰ ὅποια προσετέθησαν εἰς τὰ ἤδη ὑπὸ τοῦ Σεραφεῖμ Χαριτωνίδου εἰς τὸ Μουσεῖον Μυτιλήνης μεταφερθέντα.

Διὰ τοῦ καθαρισμοῦ ἐφάνη ἔτι ἐπιτακτικωτέρα ἡ ἀνάγκη τῆς ὀλικῆς ἀποκαλύψεως τοῦ ναοῦ καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ λήψεως τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν συντήρησίν του μέτρων. Ἀλλωστε τὰ τελευταῖα ἔτη διὰ τῆς ἐν RE A 62, 1960, σ. 285-315 δημοσιευθείσης μελέτης τοῦ καθηγητοῦ κ. LOUIS ROBERT, ὁ ναὸς τῶν Μέσων ἀπέκτα νέον ἐνδιαφέρον. Κατὰ τὸν κ. ROBERT, τὸ ἱερὸν τῶν Μέσων ἦτο τὸ ὁμοσπονδιακὸν ἱερὸν τῶν Λεσβίων, τὸ γνωστὸν ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν (ἅπασαι αἱ σχετικαὶ μαρτυρίαι ἔ. ἀ.) καὶ χρησιμεῦσαν ὡς ἄσυλον τοῦ ποιητοῦ Ἀλκαίου «εὐδαι[λ]ον τέμενος μέγα ξύον».

Ἡ ἀνασκαφὴ, ἀτυχῶς, ἤρχισεν εἰς λίαν προκεχωρημένην ἐποχὴν διὰ τὸν ἐλῶδη τόπον τῶν Μέσων, τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου καὶ διήρκεσε μέχρι 20 Ὀκτωβρίου. Τὸ ἥμισυ τοῦ χρόνου κατηναλώθη εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ ναοῦ τὸ δὲ λοιπὸν εἰς δοκιμὰς καὶ ἀνασκαφὴν ἔξω τοῦ ναοῦ καὶ περισυλλογὴν τῶν διεσκορπισμένων ἀνὰ τὸν κόλπον τῆς Καλλονῆς ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τοῦ ναοῦ.

1. Ο ΝΑΟΣ. Οὗτος, ὡς ἐλέχθη, εἶχεν ἀνασκαφῇ κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τοῦ ΚΟΙΔΕΩΕΥ. Κατὰ τὴν ἐφετινὴν περίοδον ἀνεσκάφη τὸ ὑπολειπόμενον δυτικὸν τμήμα τοῦ μνημείου.

Αἱ ἐπιχώσεις ἦσαν, ἄνευ ἐξαιρέσεως, νεώτεραι. Ἐντὸς αὐτῶν εὐρέθησαν μόνον βυζαντινὰ καὶ νεώτερα ὀστρακα, εἰς σχετικὴν ἀφθονίαν, προε-

Εἰκ. 1. Νεώτερον κρηπίδωμα ἐπὶ τοῦ ναοῦ.

χόμενα κυρίως ἐκ τῶν προσκυνητῶν τοῦ Ταξιάρχου. Ἀφθονοὶ ἦσαν οἱ ἀργοὶ λίθοι ἐκ διατελειμένων τοίχων ἀγροτικῶν κατασκευῶν (ντάμια). Ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ναοῦ οὐδὲν σημαντικοῦ μεγέθους εὐρέθη, εἰμὴ τεμάχια μικρά, κυρίως τμήματα ραβδώσεων ἰωνικῶν κιόνων. Κατὰ τὸν χῶρον τοῦ ὀπισθοδόμου εὐρέθη τοῖχος νεώτερος βαίνων ἐξ Ἀνατολῶν πρὸς Δυσμὰς καὶ πατῶν ἐπὶ τοῦ ναοῦ. Πλησίον τῆς ΝΑ. γωνίας τοῦ ναοῦ εὐρέθη, ἐπὶ τῶν

ἐπιχώσεων τοῦ ναοῦ κατεσκευασμένον, κρηπίδωμα ἔξ ἀρχαίων λίθων εἰκονιζόμενον ἐν τῷ σχεδ. εἰκ. 1 καὶ τῷ πίν. 74β. Διὰ τὴν προκεχωρημένην ἐποχὴν εἰς ἣν ἀνήκει εἶναι λίαν ἐπιμελοῦς κατασκευῆς. Τὸ μῆκος αὐτοῦ εἶναι 3.72 μ. τὸ δὲ πλάτος 2.92 μ. Πέριξ αὐτοῦ δὲν εὑρέθησαν θεμέλια ἢ τοῖχοι ὥστε νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἀνήκει εἰς πλακόστρωτον δάπεδον νεωτέρου οἰκήματος. Ὅπως δὴποτε ὁμως ἔχει σχέσιν πρὸς ἀγροτικὴν κατασκευὴν καὶ ἐχρησίμευεν εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Μικροτέρων διαστάσεων κρηπίδωμα εὑρέθη ἔξω τοῦ ναοῦ, παρὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν αὐτοῦ, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ σπονδύλων (πίν. 75α).

Μεταξὺ τῶν εὐρημάτων ἐκ τῶν ἐπιχώσεων, τὸ σημαντικώτερον ὑπῆρξε θησαυρὸς ἐκ τεσσαράκοντα ὀκτὼ χρυσῶν ἐνετικῶν δουκάτων, χρονολογουμένων ἐπὶ δόγῃ Andrea Dandolo (1343-1354). Ταῦτα εὑρέθησαν ὁμοῦ ἐντὸς τοῦ κάτω μέρους ἀβαφοῦς ἀγγείου, εἰς ὕψος 0.13 μ. ἄνω τοῦ ναοῦ καὶ εἰς βάθος 0.30 μ. περίπου ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἔλλειψις παντὸς μέτρου προφυλάξεως, ἀπὸ τοῦ διασκορπισμοῦ, τοῦ σημαντικοῦ, ἀπὸ χρηματικῆς ἀπόψεως, θησαυροῦ, δεικνύει ὅτι ἡ ἀπόκρυψις ἐγένετο ἐν τάχει (πίν. 75β).

Τρεῖς ταφαὶ τῶν νεωτέρων χρόνων (βλ. KOLDEWEY, ἔ. ἀ. σ. 48) εὑρέθησαν εἰς τὰς ἀνωτέρας ἐπιχώσεις τῆς νοτίας πλευρᾶς. Αὗται ὁμως εἶχον διαταραχθῇ καὶ οἱ νεκροὶ εἶχον σαλευθῇ ὑπὸ τῶν λίθων τοῦ παλαιοῦ ξηροτοίχου. Τάφος κατεσκευασμένος ἐκ λίθων καὶ φέρων κάλυμμα ἐκ πλακῶν εὑρέθη κενὸς εἰς τὴν βόρειον πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

Ὁ ναὸς κατὰ τὴν βόρειον πλευρὰν εἶχε κατὰ τμήματα ἀνασκαφῇ ὑπὸ τοῦ KOLDEWEY, πλὴν μέρους δυτικῶς, τὸ ὁποῖον ὥριζεν ὁ μανδρότοιχος. Ἡ ἀνασκαφῇ ἔφερεν εἰς φῶς τὴν εὐθυνητήριαν καλῶς διατηρουμένην, πλὴν τῶν ἀκραίων λίθων αὐτῆς, οἵτινες ἐκτὸς ἑνὸς (ὄρατοῦ εἰς τὸν πίνακα 76α) ἐλλείπουν. Κατὰ τὴν αὐτὴν πλευρὰν ἐπὶ τῆς ὑπευθυνητηρίας (στοιβῆς) διεπιστώθησαν τέσσαρες ὀρθογώνιοι κοιλότητες, αἱ ὁποῖαι εἶχον πληρωθῇ δι' ἰσομεγέθων πλακῶν ἐκ λίθου μὲ ἐρυθρὰν ἀπόχρωσιν (πίν. 76β). Ὑποθέτω ὅτι διὰ τῶν πλακῶν ἐπεσκευάσθησαν βλάβαι γενόμεναι ἴσως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατασκευῆς τοῦ ναοῦ. Ἐὰν δὲν ἐπληροῦντο αἱ κοιλότητες θὰ εὕρισκον ἐντὸς αὐτῶν καταφύγιον αἱ ρίζαι διαφόρων φυτῶν, αἱ ὁποῖαι τελικῶς θὰ ἐσάλευον τοὺς λίθους τοῦ ναοῦ. Κοιλότητα ἀνευ τῆς πληρούσης πλακὸς εἶχεν εὗρει καὶ ὁ KOLDEWEY (ἔ. ἀ. πίν. 19) ἐπὶ τοῦ δοκιμαστικῶς ἀνασκαφέντος ΒΔ. ἄκρου τοῦ ναοῦ.

Κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς περιστάσεως σφύζεται ὁ ναὸς μέχρι καὶ τῆς εὐθυνητηρίας (πίν. 77α) εἰς ἀρίστην κατάστασιν, κατὰ τὸ νότιον δὲ ἄκρον σφύζεται, μετὰ μεγάλων βλαβῶν, καὶ ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς κρηπίδος. Περί

τὸ μέσον περίπου τῆς δυτικῆς πλευρᾶς διατηρεῖται κατὰ χώραν ἀκραῖος λίθος τῆς εὐθυνητῆρας φέρων ἀναθύρωσιν ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ (πίν. 77β). Ὁ βορείως αὐτοῦ ἑλλιπῆς λίθος εὐρέθη εἰς τὸν παρακείμενον μανδρότοιχον ἰδιωτικοῦ κτήματος καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὴν θέσιν του. Ἡ προσθία ὄψις τοῦ ἀκραίου λίθου τῆς εὐθυνητῆρας (ὥς καὶ τοῦ μνημονευθέντος τῆς βορείας πλευρᾶς καὶ τρίτου, μὴ κειμένου κατὰ χώραν, τῆς νοτίας περιστάσεως) φέρει τεκτονικὸν ἀγκῶνα εἰς τὸ μέσον (πίν. 78α) καὶ εἶναι ἐξισωμένη κατὰ τὰς παρυφὰς ἐνῶ κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι ἄδρῶς εἰργασμένη διὰ τοῦ βελονίου. Τὸ ἔσω ὄριον ὅμως τῆς παρυφῆς σχηματίζεται ὑπὸ τμημάτων κύκλου, τριῶν διὰ τὰς στενὰς πλευρὰς καὶ δεκατριῶν διὰ τὰς μακράς. Οἱ ἀκραῖοι οὗτοι λίθοι τῆς εὐθυνητῆρας συνεδέοντο μεταξὺ των διὰ σιδηρῶν συνδέσμων ἐνῶ οἱ ἐσώτερον κείμενοι οὐδένα σύνδεσμον φέρουν.

Ἡ νοτία πλευρὰ σφύζεται κατὰ τὸ μέγα αὐτῆς μέρος μέχρι τῆς στοιβῆς ἐνῶ τῆς εὐθυνητῆρας σφύζεται τμήμα κατὰ τὴν ΝΔ. γωνίαν (πίν. 78β).

Ὁ χώρος τοῦ ὀπισθοδόμου καὶ τῆς δυτικῶς αὐτοῦ περιστάσεως, ἀνασκαφαίς ὑπὸ τοῦ ΚΟΛΔΕΥΕΥ μόνον κατὰ τὴν ΒΑ. γωνίαν, σφύζεται, κατὰ τὰ φαινόμενα λείψανα, θαυμασίως, ἀλλ' ἔχουν ἀφαιρεθῇ ἡ σειρὰ τῶν λίθων τῆς εὐθυνητῆρας καὶ ἡ ἀνωτάτη τῆς στοιβῆς, σχηματιζομένου οὕτω ἐνὸς *impluvium*, εἰς τὸ ὅποιον συγκεντρῶνται τὰ ἀναβλύζοντα μεταξὺ τῶν ἄρμων ὕδατα (πίν. 79α). Εἰς ἐν σημεῖον μάλιστα ἡ καταστροφή ἔχει προχωρήσει βαθυτέρον διὰ τῆς ἀφαιρέσεως ἐνὸς ἔτι λίθου καὶ μερικῆς καταστροφῆς τοῦ ὑποκειμένου ἥτοι φθάνομεν εἰς τὸν τρίτον ὑπὸ τὴν εὐθυνητῆραν λίθον.

2. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΚΤΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ. Ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ἐγένοντο ἀνασκαφικαὶ δοκιμαὶ ἀνατολικῶς, δυτικῶς καὶ βορείως. Ἀνατολικῶς ἐγένετο μεγάλη τομὴ ἀκριβῶς ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ πρὸς ἐξακρίβωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ ΚΟΛΔΕΥΕΥ γραφομένων (ἐ. ἀ. σ. 48) περὶ πιθανῆς ὑπάρξεως κεκλιμένου ἐπιπέδου διὰ τὴν εἰς τὸν ναὸν εἴσοδον. Ἡ ἀνασκαφὴ ἐπροχώρησεν εἰς βάθος πολὺ κάτω τοῦ σημερινοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐρείπων τοῦ ναοῦ, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν, χωρὶς οὐδὲν νὰ εὐρεθῇ. Αἱ ἐπιχώσεις ἦσαν χώματα τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς τοῦ ΚΟΛΔΕΥΕΥ, εἰς αὐτὰ δὲ εὐρέθησαν ἀρκετὰ μικρὰ τεμάχια ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, πολλὰ ἀνθρῶπινα ὀστᾶ ἔξ ἀνεσκαμμένων τάφων καὶ τεμάχια μεταβυζαντινῶν καὶ νεωτέρων ἀγγείων. Ὅτε ἡ ἀνασκαφὴ ἔφθασεν εἰς τὸ ἐπίπεδον τοῦ ναοῦ ἤρχισεν ἀφθονον νὰ ἀναβλύξῃ τὸ ὕδωρ (μικρὸς ποταμός, ὁ ὅποιος ρέει καθ' ὅλον τὸ θῆρος, διέρχεται περὶ τὰ πέντε μέτρα ἀνατολικῶς τοῦ ναοῦ) καὶ τοῦτο ἠῤῥησε τὰς δυσκολίας τῆς ἀνασκαφῆς. Ὅπως οὐδέποτε ἐξηκριβώθη ὅτι οὐδεμιᾶς κατασκευῆς λείψανα ἐσφύζοντο οὕτω δὲ βεβαιοῦται ὅτι ὁ ναὸς δὲν εἶχε κεκλιμένον ἐπίπεδον.

Μικρὰ δοκιμὴ ἐγένετο ἔτι ἀνατολικώτερον, πέρα τοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ ἐδᾶ-

φους ἐντελῶς πεδινοῦ. Αἱ ἐπιχώσεις ἦσαν καθαρά ἰλὺς οὐδὲν δὲ εὗρημα ὑπῆρξε τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύῃ τὴν ὑπαρξιν βωμοῦ.

Τρίτη δοκιμὴ ἐγένετο πρὸς Δυσμᾶς τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὴν πλευρὰν αὐτὴν τὸ ἔδαφος εἶναι ἐλεύθερον καὶ χρησιμεύει σήμερον ὡς λιβάδι. Ἦνοίχθησαν τρεῖς τάφροι μήκους τριάκοντα μέτρων περίπου. Καὶ ἐνταῦθα δὲν εὐρέθησαν εἰμὴ μικρὰ τεμάχια ἐκ τῶν μελῶν τοῦ ναοῦ καὶ θραύσματα μεταβυζαντινῶν καὶ νεωτέρων ἀγγείων. Πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι οὐδὲν τεμάχιον ἀγγείου εὐρέθη, τὸ ὁποῖον νὰ δύναται νὰ χρονολογηθῇ εἰς ἐποχὴν ἀρχαιοτέραν τῶν ὑστέρων ρωμαϊκῶν χρόνων. Τοῦτο θέτει τὸ πρόβλημα (μὲ τὰ δεδομένα ὅμως τῆς ἐφειτινῆς καὶ μόνον ἀνασκαφῆς) κατὰ πόσον ἡ περιοχὴ καὶ ὁ ναὸς ἐσυχνάζετο κατὰ τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν. Ἀλλωστε τὰ τεμάχια τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν εἰς τὴν δυτικὴν παρυφὴν τοῦ ναοῦ, ἐντὸς τοῦ ὕδατος καὶ τῆς ἰλὺς, φαίνονται ὡς νὰ μὴ ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀτμοσφαιρικῶν μεταβολῶν καὶ ὅτι μόλις ἐξήχθησαν ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ τεχνίτου.

Ἐν ἐπαφῇ σχεδὸν πρὸς τὸν ναόν, κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν, εὐρέθησαν κατὰ τὴν μεσαίαν τάφρον πῆλιναι δίσκοι προερχόμενοι ἐκ στυλίσκων ὑποκαύστου καὶ στυλίσκος κατὰ χώραν (πίν. 79β). Ἡ κατασκευὴ αὕτη χρονολογεῖται μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ, διότι εἷς τι σημεῖον οἱ στυλίσκοι πατοῦν ἐπὶ τῆς στοιβῆς. Λόγω τῶν πολλῶν ὑδάτων καὶ τοῦ προκεχωρημένου τῆς ἐποχῆς δὲν ἀνεσκάφη ὁ χώρος διὰ τὴν πλήρη ἀποκάλυψιν τῶν λειψάνων αὐτῶν.

Ἡ τελευταία καὶ πλέον ἀποδοτικὴ δοκιμὴ ἐγένετο πρὸς Νότον τοῦ ναοῦ, δηλαδὴ πρὸς τὴν πλευρὰν τῆς θαλάσσης. Ἀκριβῶς παρὰ τὸν ναὸν εὐρέθη πλῆθος ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν, μετὰ σχετικῆς τάξεως τοποθετημένων, κυρίως σπόνδυλοι τοῦ ναοῦ (περὶ τοὺς εἴκοσι πέντε), καὶ λίθοι ἀκέραιοι τοῦ στυλοβάτου (πίν. 80α) καί, τὸ κυριώτερον, δύο ἀκέραια τμήματα τῆς λιθίνης σίμης τοῦ ναοῦ ἱκανῶς ἐφθαρμένα κατὰ τὴν διακεκοσμημένην ἐπιφάνειαν καὶ διατηροῦντα τὰ ἀνοίγματα διὰ τὰς μαρμαρίνας λεοντοκεφαλὰς, μήκους 1.50 μ. ἕκαστον (πίν. 80β). Ἐνταῦθα πρέπει νὰ λεχθῇ ὅτι εἰς τὸ Μουσεῖον Μυτιλήνης ὑπάρχει τεμάχιον σίμης τοῦ ναοῦ ἀρίστης διατηρήσεως (πίν. 81α), καταγραφὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίδου ὡς προερχόμενον ἐκ Μυτιλήνης. Ἐκ τῶν μαρμαρίνων λεοντοκεφαλῶν εὐρέθησαν ἀμύπολλα μικρὰ τεμάχια μαρμάρου, παντελῶς ἄμορφα (πλὴν τοῦ ἐν πίν. 81β) καὶ ἀποτριβόμενα ὡς ζάχαρις κατὰ τὴν ἐπαφὴν. Ὁ γλύπτης τοῦ Ἑθνικοῦ Μουσείου κ. Τριάντης, ὅστις ἐξήτασε τεμάχια, δὲν ἠδυνήθη μετὰ βεβαιότητος νὰ καθορίσῃ, λόγῳ τῆς φθορᾶς τοῦ μαρμάρου, τὴν προέλευσιν αὐτοῦ. Πάντως θεωρεῖ ὡς πιθανὴν τὴν ἐκ Θάσου ἢ Μ. Ἀσίας.

Κατὰ τὸ σημεῖον, ὅπου ὁ παλαιὸς μανδρότοιχος ἀφίστατο τοῦ ναοῦ,

πρὸς ΝΑ., εὐρέθη ὡς θεμέλιον ἡμισυ κιονοκράνου (πίν. 82α), ἱκανῶς βεβλαμμένον, ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν κιόνων τοῦ ναοῦ (KOLDEWEY, ἔ. ἀ. πίν. 25 ἀρ. 17), τὸ ὁποῖον ἐπάτει ἐπὶ βάσεως κίονος (πίν. 82β).

Ἐκ σημείου ἀπέχοντος περὶ τὰ 20 μ. νοτίως τοῦ ναοῦ ἐξεχώσθη τμῆμα βάσεως τῶν ἐξωτερικῶν κιόνων τοῦ ναοῦ, καλῶς διατηρούμενον. Ὁλόκληρος βάσις ἐκ τῆς παλαιᾶς ἀνασκαφῆς (KOLDEWEY, σ. 50, εἰκ. ἀρ. 60) διατηρεῖται μετὰ σπονδύλων ἀκεραίων τοῦ ναοῦ, ἔξωθι αὐτοῦ κατὰ τὴν ΝΑ.

Εἰκ. 2. Θραῦσμα ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς.

πλευράν, ἡμιβυθισμένη ἐντὸς τοῦ ἔλους (πίν. 83α). Ἐγένετο ἐφέτος προσπάθεια τοποθετήσεως τῶν μελῶν αὐτῶν ἐπὶ τοῦ ναοῦ, ἡ ὁποία δὲν ἐτελεσφόρησε λόγῳ τῆς ἰλῦος.

Ἐπιγραφῶν οὐδὲ τεμάχιον εὐρέθη. Τὸ ἐν εἰκ. 2 καὶ πίν. 83β εἰκονιζόμενον τμῆμα ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς εὐρέθη κατὰ τὸν καθαρισμὸν τοῦ ναοῦ κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1966, σφῆζει δὲ λείψανα δύο στίχων (ὑψ. γραμμ. 0.042).

Ἡ ἔλλειψις ἐπιγραφικῶν εὐρημάτων (ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἀνυπαρξίαν τεμαχίων ἀρχαίων ἀγγείων) ἐνισχύει, πρὸς τὸ παρόν, τὰς ἀνωτέρω ἐκφρασθεῖσας σκέψεις περὶ τῆς χρήσεως τοῦ ναοῦ. Ἡ ἀνὰ τὸν κόλπον τῆς Καλλονῆς ἐπίμονος ἔρευνα, εἰς ἐρείπια ἢ συγχρόνους οἰκίας, ἀπέδωκε πολλὰ τεμάχια, μετὰ γλυπτῆς διακοσμήσεως, τοῦ ναοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς, οὐδὲν ὅμως θραῦσμα ἐπιγραφῆς. Κατὰ τὰς ἐρεῦνας αὐτὰς διεπίστωσα τὴν ὑπαρξιν ἐκτεταμένων ἐρειπίων μεσαιωνικοῦ χωρίου, πρὸς Δυσμὰς καὶ εἰς ἀπόστασιν τριακοσίων μέτρων ἀπὸ τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ δὲ κεῖνται καὶ δύο τμήματα πιεστηρίου (πίν. 84α). Ἡ ὑπαρξίς τοῦ χωρίου αὐτοῦ ἐξηγεῖ καὶ τὴν ὑπαρξιν τῆς βασιλικῆς καὶ τῶν τάφων καὶ τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Ταξιάρχου, ἐξηγεῖ δὲ πλήρως καὶ τὴν συστηματικὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ.

3. Η ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΑΙ Ο
ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΤΑΞΙΑΡΧΟΥ.

Τῆς βασιλικῆς τῶν Μέσων σώζεται σήμερον μόνον τὸ κάτω μέρος τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ ἐπὶ τοῦ προδόμου τοῦ ναοῦ (KOLDEWEY, ἔ. ἀ. πίν. 19) καὶ πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εἰς ᾧ προσετέθησαν τὰ ἐφέτος εὐρεθέντα. (Γενικαὶ πληροφορίαι περὶ τῆς βασιλικῆς μετὰ καταλόγου τῶν ἀρχιτεκτονικῶν αὐτῆς μελῶν καὶ σχεδίων δίδονται ὑπὸ Σ. ΧΑΡΙΤΩΝΙΔΟΥ ἐν τῇ μελέτῃ του «Παλαιοχριστιανικὴ Τοπογραφία τῆς Λέσβου».)¹

Τὸν ναὸν τοῦ Ταξιάρχου, σφῆζόμενον σήμερον ἐν ἐρειπίοις (πίν. 84β), ἀναφέρει καὶ ὁ Μητροπολίτης Γαβριήλ (Ι. Μ. ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Γαβριήλ Μητροπολίτου Μηθύμνης «Περιγραφή τῆς Λέσβου», Ἀθήναι 1960, σ. 30 παρ. 31): «Εἰς τὸ τέλος τοῦ θαλαττίου κόλπου ἔσωθεν τοῦ λόχμου μένουσι κτίσματα παλαιότατα διεφθαρμένα· μένει δὲ ναὸς σῶος τοῦ θείου ταξιάρχου Μιχαὴλ μετ' ὀλίγης περιοχῆς, ποιῶν θαύματα καθ' ἑκάστην. Ὀνομάζεται ὁ τόπος Μέσα, διὰ τὸ εἶναι μέσον τῆς εἰς Μιτυλήνην πορευομένης εὐθείας ὁδοῦ. Λέγεται, κατὰ παράδοσιν, ὅτι ἦν ποτε δράκων φοβερός· ἐκεῖ μὴ ἔων τινα παρελθεῖν τοῦ τόπου, ἐν δὲ τῷ τὸν ἅγιον Παῦλον ἐνδημῆσαι εἰς Λέσβον καὶ τῶν ἐκεῖσε πιστῶν δεηθέντων, διὰ προσευχῆς ἐθανάτωσεν αὐτόν.»

Ἡ συγγραφὴ τῆς «Περιγραφῆς» ἐγένετο πιθανῶς κατὰ τὰ ἔτη 1636-1641 (ΦΟΥΝΤΟΥΛΗΣ, ἔ. ἀ. σ. 22), ἐβασίσθη ὅμως εἰς σημειώσεις καὶ ἀναμνήσεις τῶν ἐτῶν 1618-1621, καθ' ἃ ὁ Γαβριήλ διετέλεσεν ἐπίσκοπος Μηθύμνης (αὐτόθι σ. 11). Ὁ ναὸς τοῦ Ταξιάρχου ὑπῆρχε λοιπὸν τὸ 1618 καὶ εἶχεν ἤδη μεγάλην φήμην ὡς θαυματουργός, φήμην ὅμως τὴν ὁποίαν δὲν διετήρησε, διότι σήμερον οὐδεμία ἀνάμνησις παραμένει.

Τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ταξιάρχου κάτοψιν δίδει ὁ KOLDEWEY (ἔ. ἀ. πίν. 19), ἐξ ἧς φαίνεται ὅτι τὸ ἐκκλησίδιον ἐπεξετάθη πρὸς Δυσμὰς διπλασιασθέν. Διὰ τὴν ἐπέκτασιν αὐτὴν ἐγένετο χρῆσις μεγάλων λίθων τοῦ ναοῦ, τοῦ στυλοβάτου κυρίως, τοῦ ὁποίου πολλὰ τεμάχια χρησιμεύουν ὡς πλακόστρωτον τοῦ ναΐσκου.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐρεθέντων τεμαχίων ἀρχιτεκτονικῶν μελῶν ἠγάγκασεν εἰς τὴν οἰκοδομὴν ἀποθήκης, εἰς ἣν μετεφέρθησαν καὶ τὰ ἐν τῷ Μουσείῳ Μιτυλήνης φυλασσόμενα ἀρχιτεκτονικὰ μέλη.

Δοκιμὴ γενομένη νοτίως τοῦ ναοῦ, εἰς ἀπόστασιν ἑκατὸν περίπου μέτρων, ἀπεκάλυψεν, ἐντὸς βούρλων καὶ καλάμων, παλαιὰν λιθόστρωτον ὁδόν, ἐξ ἧς ἐξήχθησαν πολλὰ τεμάχια τοῦ ναοῦ καὶ τῆς βασιλικῆς.

Τὰ χῶματα τῆς ἀνασκαφῆς μετεφέρθησαν εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν δυτικῶς τοῦ ναοῦ καὶ ἐναπετέθησαν ἐντὸς ἰδιωτικοῦ κτήματος.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΧΡ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

¹ ΑΔ 23, 1968, Μέρος Α', σ. 46 κ.έ.

α. Ὁ ἀνεσκαμμένος ναὸς τῶν Μέσων ἀπὸ ΒΔ.

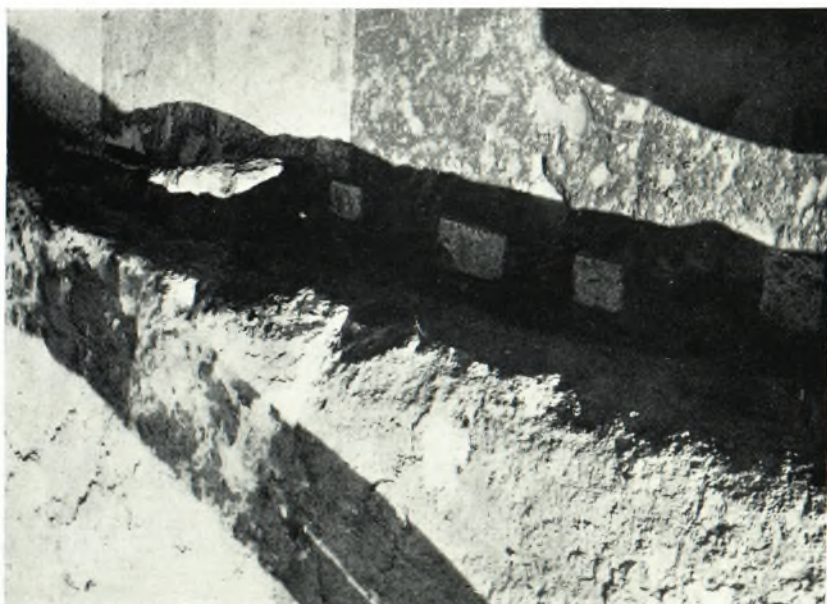
β. Νεώτερον κρηπίδωμα ἐπὶ τοῦ ναοῦ.

α. Νεώτερον κρηπίδωμα έξω του ναού.

β. Θησαυρός χρυσῶν ἐνετικῶν δουλκάτων κατὰ χώραν.

β. Ἀρχαία ἐπισκευὴ ἐπὶ τῆς στοίβης τοῦ ναοῦ.

α. Ἡ βορεῖα πλευρὰ τοῦ ναοῦ.

α. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ ναοῦ.

β. Ἀκραῖος λίθος τῆς εὐθυντηρίας κατὰ τὴν δυτικὴν πλευρὰν τοῦ ναοῦ.

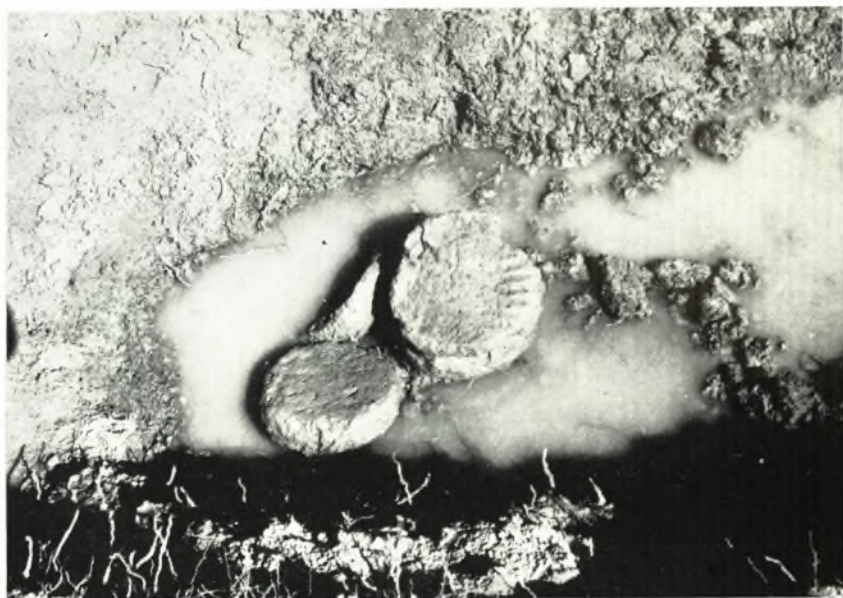
α. Προσθία ὄψις λίθου τῆς εὐθυνηγίας.

β. Νοτία πλευρὰ τοῦ ναοῦ.

α. Ὁ ὀπισθόδομος καὶ ἡ δυτικὴ περίσταςις τοῦ ναοῦ.

β. Στυλίσκος ὑποκαύστων κατὰ χώραν.

α. Ἐσωτερικὸν ἰωνικὸν κιονόκρανον τοῦ ναοῦ.

β. Ἰωνικὴ βᾶσις κίονος τοῦ ναοῦ.

α. Ἀρχιτεκτονικά μέλη τοῦ ναοῦ εὑρεθέντα ὑπὸ τοῦ Koldewey.

β. Τμήμα ἀναθηματικῆς ἐπιγραφῆς.

α. Πιεστήριον ἐντὸς τῶν ἐρειπίων μεσαιωνικοῦ χωρίου πλησίον τοῦ ναοῦ.

β. Τὸ ἐκκλησιδίων τοῦ Ταξιάρχου ἐπὶ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ.